

הרב שמואל קלופפר

מודיעין עילית

חג הקציר – זמן מתן תורתנו *

חג השבועות כחג הקציר

הציווי העיקרי של חג השבועות נמסר בתורה בפרשת המועדות שבתורת כהנים¹, וסדר הציווי הזה שונה מהותית משאר המועדות שם. בשאר המועדות נצטוו ישראל לקבוע יום מועד כמקרא קודש ולהקריב אשה להועד לפניו בו ביום. ואילו בשבועות העמידה התורה הכל סביב סדר מצוות הקציר, להקריב קרבן העומר ממחרת השבת כתחילת הקציר, ומשם ספירת שבע שבתות להקריב מנחה חדשה ביום החמישים, ורק אחר זה פירשה תורה שיום הבאת המנחה יקבע מקרא קודש.

ומסדרי הכתובים נראה, שהתורה יוצאת מסדרי פרשת המועדות להעמיד משפטי חוקות קציר. ופורטת קרבן בתחילתו וקרבן בסופו, ומשפט הספירה אשר ביניהם, ואף מסיימת במצוות פאה ולקט שהם מצוות השדה, כאילו להדגיש שלא יצאנו כאן מהעמדת דיני ומשפטי הקציר, וחג קציר הוא לנו בהשלמת הספירה בהקרבת 'לחם הביכורים', ותוכן אחר ליום המועד לא מצאנו.

בפרשה זו אף נראה שכל המועד כולו אינו אלא תולדה מהקרבת המנחה החדשה. ואלמלא שציווי יום הביכורים וחג הקציר נזכר במקומות אחרים בתורה, היה ניתן להאמר שבזה"ז שאין העומר קרב, הרי כשם שהספירה אינה מן התורה² כך חג השבועות אינו מן התורה. אלא שישנם פרשיות נוספות בתורה על חג השבועות וחג הקציר, ולכן אין המועד תלוי רק בספירה³, אמנם אף באלו לא הודיעתנו תורה שום דבר אודות היום הזה מלבד שיש בו שמחה על הקציר וביכוריו.

יום שניתנה בו תורה

לעומת זה קבלת חז"ל היא - בהתאמה לחשבון הזמנים בפרשת מתן תורה, שיום המועד של חג השבועות נקבע על היותו יום מתן תורה, וזה הטעם ההיסטורי של שמחת המועד

³ ראה לדוגמא ספרי דברים פרשת ראה פסקא קלז, 'ועשית חג שבועות לה' אלהיך, מכלל שנאמר (שמות כג, טז) וחג הקציר בכורי מעשיך יכול אם יש לך קציר אתה עושה יום טוב ואם לאו אי אתה עושה יום טוב תלמוד לומר ועשית חג שבועות לה' אלהיך, בין שיש לך קציר ובין שאין לך קציר אתה עושה יום טוב.'

* בדברים אלו יש משום קביעת מסגרת לדיון המתמשך על אודות חג מתן תורה, וקצת מאשר ליקטתי מרבתי וחברי, ועוד חזון למועד להעמיק חקר ולפרש עומקה ורחבה של סוגיא זו.

¹ ויקרא כג, טו-כב.

² כדנקטינן לדעת החולקים על הרמב"ם.

וקביעותו ביום החמישים ממחרת היציאה ממצרים. כך קבעו לנו בסדרי תפילת היום 'זמן מתן תורתנו', וזרזו להגדיל שמחת היום מפני שהוא יום שניתנה בו תורה. ופירשו שהספירה 'ממחרת השבת' היא 'ממחרת יומא טבא'⁴, וכפי שניתנה תורה ביום החמישים ליציאת מצרים כך לדורות סופרים מ"ט יום, ויום החמישים הוא חג השבועות. ובזה נראה שחג השבועות הוא יום מועד אף זולת טעמו והקשרו למצוות הארץ וקציר תבואתה⁵.

ויש להדגיש, אין המדובר כאן בתוספת דרבנן על האמור בתורה, שהרי חג זה הוא הראשון שנצטוו ישראל לחוג במדבר עוד קודם שיצאו ממצרים, עליו נאמר⁶ 'ויחוגו לי במדבר', ובעבורו הוציאו ישראל בהמתם ממצרים לזבוח לה' 'בצאננו ובבקרנו נלך כי חג ה' לנו'⁷, ועל העבודה הזאת נמסר האות בידם⁸ 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה'.

ומהותו של יום המועד הוקבעה כך מתחילתו, ביום מעמד הר סיני. שהרי הסכימו בית שמאי ובית הלל בסוגית הגמ'⁹ שהקריבו ישראל חגיגת הרגל ביום מתן תורה ע"י נערי בני ישראל במזבח אשר תחת ההר, ודעת ב"ש שאף עולת ראיה הקריבו שם בעלייתם להראות בהר ע"ש 'ויחזו את האלהים'¹⁰. והרי ביום המעמד ההוא עצמו¹¹ חגגו ישראל שמחת הרגל על יום מתן תורה. ובוודאי שלא יתכן להאמר שלא הייתה אותה שמחה קשורה לשמחת מתן תורה וכריתת הברית שנעשתה שם בדם הקרבנות, ורק עסקו אז בקיום המועד העתידי להתחדש להם לעתיד בארץ על אודות הקציר ומצוותיו.

ומסורת זו נמשכה בישראל, ומשך ארבעים שנה טרם כניסתם לארץ היו ישראל חוגגים יום המועד בהקרבת קרבנות המוספים של יום הביכורים, שכל האמור בחומש הפקודים קרב במדבר¹², ולדעת ר"ש בן ננס אף קרבו כבשי עצרת בלא לחם, למרות שלפניהם ארבעים שנה אשר אין חריש וקציר, ואין אכילתם מעבור הארץ כים אם לחם מן השמים.

מכאן תמיהה רבה על המצדדים שמדאורייתא אין המועד אלא על הקציר לבדו, ורק מדרבנן הוסיפו בו ישראל לשמוח ביום שניתנה בו תורה, מה שמחה היה להם לישראל כל ימי המדבר ברגל זה, אם אינו אלא חג קציר במהותו הראשונה. וכי ניתן להאמר שבמקרה ניתנה

⁷ שמות י, ט. ראה ראב"ע ויקרא כג, יא, 'וחז"ל העתיקו, כי בחג שבועות היה מתן תורה, ועליו נאמר כי חג ה' לנו'.

⁸ שמות ג, יב.

⁹ חגיגה ו, א.

¹⁰ ע"י רש"י שם.

¹¹ ובוודאי יש לדון באיזה יום היה זה לפי השיטות השונות בפירושי המקראות, בזמן פרשת הברית 'ואל משה אמר'. אבל במסגרת זו הכוונה להעמיד התמונה הכללית. ושינוי היום מצריך ביאור וטעם, אבל אינו משנה את העובדה הבולטת שהן הן אותן הקרבנות.

¹² מתני' מנחות מה, ב.

⁴ לשון ת"א שם, ויש לבאר שכן הוא גם פשוטו של מקרא, ואכ"מ.

⁵ ויש מרבותינו שדנו שהיום אינו בדקדוק, כיון שלהלכה נקטינן כמ"ד שבז' ניתנה תורה ואנו קובעים המועד בו' בו, אמנם אין לחג השבועות קשר ליום החודש והוא נקבע ביום החמישים לספירה שהוא זמן הקבוע למתן תורה וכדתי רב שמעיה (ר"ה ו' ע"ב) שפעמים בה' בפעמים בו' פעמים בז', וכיון שאין קביעותו תלויה כלל ביום החודש אין טעם לחפש את ההתאמה לתאריך של מתן תורה. ולעולם הוא זמן מתן תורתנו, אלא שאז הוסיף משה יום אחד מדעתו וזה אינו משנה קביעות הזמן התלוי בספירה, ואכמ"ל.

⁶ שמות ה, א.

תורה באופן זה שחגיגת הרגל של חג השבועות תלויה בה, 'הילכו שנים יחדיו בלתי אם נועדו'. אתמהה.

בוודאי לא נעלם הדבר הזה מישראל גם בימי שבתם בארץ, ולמרות שוודאי יתכן שאז היה חלק מרכזי כאשר יגילו בחלקם שלל הארץ וקצירה, מכל מקום קדושה ראשונה לא בטלה, וחזרה ונתחדשה ביתר תוקף בגלות ישראל מעל אדמתו.

גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה

והדבר תואם למבנה השלם שמצינו בשאר המועדות, שקבועים הם על המעלות אשר השיגו ישראל ביציאתם ממצרים, וקבעתם התורה כמועדים חקלאיים, הניתנים בזמן השמחה הטבעית ליושבי הארץ.

חג המצות על יציאת מצרים, קביעותו היא בחודש האביב בשעה שהלב שמתרונן למראה השדה העומדת בקמותיה, אז יבוא קרבן העומר מן האביב.

חג הסוכות על ישיבת ישראל בסוכות ועל השראת השכינה בישראל בהקמת המשכן וענני כבוד¹³ הוקבע בזמן אסיף הגורן והיקב בצאת השנה, בשעה שהבית מתמלא בכל טוב, מיבול השדות הגתות והבדים.

ואף חג השבועות שמחת החיתונין של ברית הר סיני ומתן תורה, הוקבע לפי קבלת חז"ל כאשר הגדילה השמחה בשמחת הקציר, ואף היא מצרפת יחד שמחת ההטבה שהטיבנו הבורא, לתת לנו את תורתו ולכרות עמנו את בריתו, יחד עם רננת הקציר של הזורעים בדמעה בראותם פרי עמלם בידם.

'גם ה' יתן הטוב, וארצנו תתן יבולה'¹⁴, מועדי ההטבה הכלליים של ישראל כעם אל אלוקיו, הם המה הזמנים שאף טבעו של עולם מראה פני טובו ית' ונתנה ארץ יבולה ועץ השדה יתן פרי, בהם יחד תהיה השמחה השלמה, שיגילו עם ה' בבחירתו ואהבתו ורצונו של הקב"ה בהם, על הארץ הטובה בשמחת השובע וחלוקת שלל הארץ ליושביה עליה¹⁵.

השמטת משמעות יום מתן תורה בתורה שבכתב

ובזה התמיהה מסתערת עלינו בתוקף חדש, איך ולמה השמיטה התורה את כל תוכנו ומהותו של יום מתן תורה בחג השבועות. ולחומר וחריפות הקושי כפי שהוא מצטייר כעת, לא תעלה ארוכה לנו בכמה וכמה הסברים והצעות שנאמרו בדבר, כי קביעות היום על מתן תורה ברורה ונגלית וידועה הייתה כבר לעין כל, וקרבנותיו קרבים ברציפות בהמשך של מסורת ישירה מן המזבח אשר תחת ההר ביום הברית, ולהיכן נעלם תוכן החג הזה בפשוטו של מקרא. ולכך נראה שהשמטה היא זו, וההעלמת דברים מכוונת.

היחס המיוחד והמקביל שיש בין האביב והקציר, העומר ושתי הלחם, עם יציאת מצרים ומתן תורה.

¹³ ביאור הגר"א לשיר השירים א, א-ד.

¹⁴ תהלים פה, יג.

¹⁵ ובוודאי צריך ליחד עוד דברים לבאר ולכרר את

ואם השמטה והעלמה יש כאן, נראה לתאר ענינה כך¹⁶:

המשילו הנביאים והחכמים חטא העגל לזנות ואמרו¹⁷ 'עלובה כלה מזנה בתוך חופתה', ומהרחבת דמיון המשל הזה ועוצם חריפותו נוכל להבין הענין באר היטב, הרי כלה זו זכרון חופתה הוא לבושת פנים וחרפת נעורים, ואיך תשא פניה ללבוש תכשיטי כלולתיה בפני בעלה, אחר שקישורי עדיה יהיו לה לזכרון בושת בגידת הזנות, ואיך תשא פניה להתקשט בפניו בעטרת תפארת זו.

ברור שלא תוכל תורה לפרש שיום חג הקציר עוסק בסיפור החיתונים של הקב"ה וישראל בקבלת תורה, ומפני כבודם של ישראל, כי עצם ענין מתן תורה הוא תכשיטי כלה שניתנו לה מבעלה באהבת כלולותיה, ובעת שמתוועדים שנית החתן עם הכלה לשמוח בשמחת כלולותיהם, לא תתקשט הכלה בתכשיטי אותו היום למען לא יהיה לה לזכרון זנותה¹⁸, וישראל קובעים במצוות ה' יום שמחה על ענין הקציר, ורק בלבותיהם פנימה יודעים הכל שהוא להם יום הטובה הגדולה של מתן תורה.

והנה כל זה הוא בזמן שהחתן והכלה נמצאים יחד, ואז יזהרו מאד מהזכיר ביניהם טומאת הזנות אשר עברה על פני האשה בשעת חופה, כי לא תיכון מציאות נישואין רק מכח שכחת זנותה, אבל אחר שהרבתה החטא וגלתה וגורשה מהסתפח בנחלת בית בעלה ושילחה מביתו ונשאה חטאה, הרי בזמן חרפת הגלות יהיה זכרון כלולותיה שעשועים לה, לזכור נשיקות דודים ולהזכיר ולהכריז בכל פה על קשר הכלולות שנותר עדנה, ואנו מצפים שיחזירו לנו.

וכך הם ישראל, שכל זמן שהבית קיים וישראל על אדמתם, הנה לא יזכירו יום מתן תורה בפירוש כלל, ואמנם בלבם ובלב כל אדם ידוע הדבר שהשמחה נעשית בעיקרה על כך, אך אין באפשר להזכיר זאת בפה כמו שלא יתכן גם לשכוח זאת בלב, ולכך בכל המקראות כולם לא תזכר שמחת מתן תורה כלל. אבל אחר הגלות הנה ליבא לפומא גליא וחזרו חכמים לפרש היות יום עצרת יום מתן תורה ואנו מכריזים כן בתפילה ובקריאת התורה¹⁹ וששים ושמחים ומעוררים ענין זה בכל תוקף, והכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, שניתנה בו תורה.

כי מאחר חורבן הבית שגלינו מארצינו, וחרפת זנותינו עברה על ראשינו בכל עונשי הגלות לטהרינו מאותו החטא, הנה שוב אין סיבת ההסתר הזה, ושוב עמדו ישראל לפרש ביום זה כל צד שמחת חופת חיתונים ותפארת עדי כלולותיהם, לשוש ולשמוח בחיבור השלם אשר לא פסק בכל סיבות החטא²⁰, ועוד ברית אהבה זו קיימת ועומדת לעולם, עודנו עומדים ומייחלים להיות נוהג עימנו כמנהג הראשון 'ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין'.

¹⁹ עי' מגילה ל, ב בקריאת התורה בעצרת בא"י ובגלות.

²⁰ ועי' רש"י בהקדמת שיר השירים תואר שיח הגלות בענין הזה.

¹⁶ ראה ספורנו ואלשיך שם.

¹⁷ שבת פח, ב.

¹⁸ ועי' יחזקאל פרק טז, ובפסוק יז שם 'ותקחי כלי תפארתך מזהבי ומכספי אשר נתתי לך ותעשי לך צלמי זכר ותזני במ'.